

Respect pentru oameni și cărți

G A B R I E L G A R C Í A
M Á R Q U E Z

Un veac
de singurătate

Traducere din limba spaniolă
TUDORA ȘANDRU MEHEDINTI

editura rao

Mulți ani mai târziu, în fața plutonului de execuție, colonelul Aureliano Buendía avea să-și aducă aminte de după-amiaza aceea îndepărtată în care tatăl său l-a dus să cunoască gheața. Macondo era pe atunci un cătun cu douăzeci de case din lut și trestie, ridicate pe malul unui râu cu ape diafane ce se repezeau prin albia de pietre lustruite, albe și uriașe ca niște ouă preistorice. Lumea era atât de nouă, încât multe lucruri nici nu aveau nume, și pentru a le pomeni trebuia să le arăți cu degetul. În fiecare an, prin luna martie, o familie de țigani zdrențăroși își înălța cortul în apropierea satului și, în larma stârnită de fluiere și tamburine, aduceau la cunoștință noile invenții. Mai întâi au adus magnetul. Un țigan trupeș, cu barbă sălbatică și mâini de vrabie, care s-a prezentat cu numele de Melchiade, a făcut o demonstrație nemaipomenită în public despre ceea ce el numea cea de a opta minune a înțeleptor alchimiști din Macedonia. S-a dus din casă în casă, trăgând după el două bare de metal, și toată lumea s-a speriat văzând cum căldările, tingirile, cleștii și vasele de încălzit cădeau de la locurile lor, lemnăria trosnea cu disperarea cuielor și a suruburilor ce încercau să se desfacă, și chiar obiectele pierdute de o groază de vreme apăreau

tocmai acolo unde fuseseră căutate mai stăruitor, și se târau într-o dezordine zgomotoasă după fiarele magice ale lui Melchiade. „Lucrurile au și ele viață, proclama țiganul cu glas aspru, totul e să le trezești sufletul.“ José Arcadio Buendía, a cărui imaginea îndrăzneață țintea întotdeauna mai departe de geniul naturii, și chiar dincolo de miracol și de magie, s-a gândit că e cu putință să se slujească de invenția aceea inutilă pentru a scoate aurul din pământ. Melchiade, care era un bărbat cinsit, l-a prevenit: „Pentru aşa ceva nu-i bună“. Dar José Arcadio Buendía nu credea pe atunci în cinstea țiganiilor, aşa încât a schimbat catărul și câțiva iezi pe cele două bare magnetice. Úrsula Igúarán, nevastă-sa, care conta pe animalele acelea ca să-și mărească avuția domestică împuținată, n-a izbutit să-l facă să se răzgândească. „Peste foarte puțină vreme o să avem atâta aur cât să ne pardosim casa“, i-a răspuns bărbatul. Preț de mai multe luni, a stăruit cu îndârjire să-și dovedească temeinicia presupunerilor. A explorat ținutul pas cu pas, până și albia râului, tărând după el cele două bare de fier și rostind cu voce tare invocația lui Melchiade. Tot ce-a izbutit să dezgroape a fost o armură din secolul al XV-lea cu părțile sudate de rugină, care pe dinăuntru suna a gol precum o uriașă tigvă plină de pietre. Când José Arcadio Buendía și cei patru oameni din expediția lui au reușit să desfacă armura, au găsit înăuntru un schelet calcificat care purta la gât un medalion de aramă cu o buclă de femeie.

În martie, țiganii s-au întors. De data asta aduceau un ochean și o lupă de mărimea unei tobe, pe care le-au expus drept ultima descoperire a evreilor din Amsterdam. Au așezat o țigancă în capul satului și au instalat ocheanul la intrarea în cort. Pentru cinci reali,

oamenii se apropiau de ochean și o vedea pe țigancă atât de aproape de parcă o puteau atinge cu mâna. „Știința a desființat distanțele, proclama Melchiade. În curând, omul va putea vedea ceea ce se petrece în orice loc de pe pământ, fără să se miște de acasă.“ În amiază toridă au făcut o demonstrație uluitoare cu lupa uriașă: au pus o grămadă de ierburi uscate în mijlocul drumului și le-au dat foc prin concentrarea razelor solare. Lui José Arcadio Buendía, care tot nu se consola că magneții lui dăduseră greș, i s-a năzărit ideea de a folosi invenția aceea ca armă de război. Melchiade a încercat iar să-l facă să se răzgândească. Însă până la urmă a acceptat barele magnetice și trei monede coloniale în schimbul lupei. Úrsula a plâns de indignare. Banii aceia erau dintr-un siper cu monede de aur pe care tatăl ei le adunase într-o întreagă viață de privațiuni și pe care ea îl îngropase sub pat, în aşteptarea unei ocazii prielnice să le investească. José Arcadio Buendía nici n-a încercat să-măngâie, cufundat cu desăvârșire în experimentele sale tactice, cu abnegația unui om de știință și chiar cu riscul vieții. Încercând să demonstreze efectele lupei asupra trupelor inamice, s-a expus el însuși la concentrarea razelor solare, făcându-și niște arsuri ce s-au prefăcut în râni și s-au vindecat cu greu. În fața protestelor nevestei, alarmată de o inventie atât de primejdioasă, a fost gata să dea foc casei. Petrecea ceasuri nesfârșite în camera lui, făcând calcule asupra posibilităților strategice ale noii sale arme, până când a reușit să alcătuiască un manual de o uimitoare claritate didactică și de o putere de convingere irezistibilă. L-a trimis autorităților, însotit de nenumărate mărturii legate de experiențele lui și de mai multe planșe cu desene explicative, prinț-un

mesager care a trecut munții, s-a rătăcit prin mlaștini nesfârșite, a mers în susul unor râuri năvalnice și a fost cât pe ce să piară, pradă fiarelor, disperării și ciumei, înainte de a putea găsi drumul de legătură cu catărâi poștei. Cu toate că pe timpurile acelea călătoria până în capitală era aproape imposibilă, José Arcadio Buendía se angaja să se încumete îndată ce i-ar cere-o guvernul, pentru a face demonstrații practice cu invenția lui în fața autorităților militare și a le instrui personal în arta complicată a războiului solar. A așteptat răspunsul anii de zile. În cele din urmă, sătul de așteptare, s-a plâns lui Melchiade de eșecul inițiativei lui, și atunci țiganul a dat o doavadă convingătoare de cinste: i-a înapoiat monedele în schimbul lupei și i-a mai lăsat și niște hărți portugheze și mai multe instrumente de navigație. Cu mâna lui scrisese o succintă relatare despre studiile călugărului Hermann, pe care i-a pus-o la dispozitie, ca să poată folosi astrolabul, busola și sextantul. José Arcadio Buendía a petrecut lunile îndelungate de ploaie închis într-o odăiță pe care și-o făcuse în fundul casei pentru ca nimeni să nu-i tulbure experiențele. Neglijându-și cu desăvârșire obligațiile casnice, a stat nopți întregi în curte, urmărind mersul astrilor și a fost pe punctul să facă o insolație pentru că a încercat să stabilească o metodă exactă de a determina miezul zilei. Când a devenit expert în folosirea și manevrarea instrumentelor sale, a căpătat o noțiune și spațiului care i-a permis să navigheze pe mari necunoscute, să viziteze teritoriul pustii și să cunoască ființe minunate, fără a fi nevoie să-și părăsească odaia. În perioada aceea a căpătat obiceiul să vorbească singur, plimbându-se prin casă fără să dea atenție nimănui, pe când Úrsula și copiii se speteau în grădină, îngrijindu-se de bananieri

Un veac de siguranță

și de tufele de *malanga*, de manioc și de ignamă, de dovleci și de vinete. Pe neașteptate, fără să fi dat niciun semn dinainte, activitatea lui febrilă s-a întrerupt și în locul ei a survenit un fel de fascinație. A stat câteva zile ca fermecat, repetându-și în sinea lui, în șoaptă, un șirag de presupuneri uimitoare, fără să aibă incredere în propria judecată. În sfârșit, într-o marți din decembrie, la ora prânzului, și-a desertat brusc toată povara chinurilor. Copiii aveau să-și amintească tot restul vieții cu câtă solemnitate augustă s-a așezat părintele lor în capul mesei, tremurând de febră, devastat de veghea prelungă și de înverșunarea imaginației, și le-a revelat descoperirea sa.

– Pământul e rotund ca o portocală.

Úrsula și-a pierdut răbdarea. „Dacă e să înnebunești, fă-o singur, i-a strigat. Dar nu încerca să le bagi în cap copiilor ideile tale de țigan.“ José Arcadio Buendía, impasibil, nu s-a lăsat terorizat de disperarea nevestei care, într-o criză de furie i-a distrus astrolabul, aruncându-l pe jos. Și-a construit altul, i-a adunat în odăița sa pe bărbații din sat și le-a demonstrat, cu teorii pe care nu le înțelegea nimeni, posibilitatea de a se întoarce la punctul de plecare navingând mereu spre răsărit. Tot satul era convins că José Arcadio Buendía își pierduse mintile, când a sosit Melchiade să pună lucrurile la punct. A proslăvit în public inteligența acestui bărbat care, printr-o simplă speculație astronomică, își construise o teorie confirmată deja de practică, deși necunoscută până atunci în Macondo și, ca doavadă a admirării lui, i-a dăruit ceva care urma să aibă o influență hotărâtoare asupra viitorului satului: un laborator de alchimie.

Pe atunci Melchiade îmbătrânișe cu o iuțeală uimitoare. La prima lui venire părea să aibă aceeași vârstă ca José Arcadio Buendía. Însă în vreme ce acesta își păstra forța neasemuită, care-l făcea să doboare un cal prințându-l de urechi, țiganul părea chinuit de o boală tenace. Era, în realitate, rezultatul bolilor multiple și ciudate contractate în nenumăratele sale călătorii în jurul pământului. După cum i-a povestit el însuși lui José Arcadio Buendía, în vreme ce-l ajuta să-și instaleze laboratorul, moartea îl urmărea pretutindeni, adulmeându-l, dar fără a se hotărî să-i dea cu gheara ei lovitura finală. Scăpase din toate molimele și catastrofele care se abătuseră asupra speciei umane. A supraviețuit pelagrei în Persia, scorbutului în arhipelagul Malaysiei, leprei în Alexandria, bolii beri-beri în Japonia, ciumei bubonice în Madagascar, cutremurului din Sicilia și unui naufragiu care a făcut victime fără număr în strâmtoarea Magellan. Ființa aceea miraculoasă, care spunea că deține cheile lui Nostradamus, era un bărbat sumbru, învăluit într-o aură de tristețe, cu o privire de asiatic care părea să cunoască partea ascunsă a lucrurilor. Purta o pălărie mare, neagră, ca aripile întinse ale unui corb, și o vestă de catifea cu patina de cocleală a veacurilor. Însă în ciuda imensei sale înțelepciuni și a aerului de mister ce-l înconjura, avea o condiție pământească, o dimensiune umană care-l ținea legat de problemele mărunte ale vieții de zi cu zi. Se plângea de beteșugurile bătrâneții, suferea din pricina celor mai neînsemnate necazuri materiale și încetase să mai râdă de multă vreme, pentru că scorbutul îi măcinase toți dinții. José Arcadio Buendía a avut certitudinea că acel ceas sufocant al amiezii când și-a dezvăluit secretele era începutul unei mari prietenii. Copiii erau uluiți

de povestirile lui fantastice. Aureliano, care nu avea pe atunci mult de cinci ani, avea să și-l amintească toată viața așa cum l-a văzut în după-amiază aceea, aşezat cu spatele spre lucirea metalică și reverberantă a ferestrei, luminând cu profunda-i voce de orgă teritoriile cele mai întunecoase ale imaginației, pe când pe tâmpile îi curgeau stropi de grăsimi topită de căldură. José Arcadio, fratele lui mai mare, avea să transmită tuturor urmașilor săi imaginea aceea minunată, ca o amintire moștenită. Ursula, în schimb, a păstrat o amintire urâtă acelei vizite, fiindcă a intrat în cameră în clipa în care Melchiade a spart din neatenție un borcan cu biclorură de mercur.

– E miasma diavolului, a spus ea.

– Nici vorbă, a corectat-o Melchiade. S-a dovedit că diavolul are proprietăți sulfurice, și asta nu-i decât niște amestec de argint-viu.

Pe veșnicul său ton didactic, a făcut o expunere savantă despre virtuțile diabolice ale chinovarului, dar Ursula nu l-a luat în seamă, și a dus copiii să-și facă rugăciunea. Mirosul acela caustic avea să-i dăinuie pentru totdeauna în minte legat de amintirea lui Melchiade.

Laboratorul rudimentar – în afară de o grămadă de cratițe, pâlnii, eprubete, filtre și strecurători – avea un cuptorăș primitiv, o retortă de sticlă cu gâtul lung și îngust, imitând *oul filozofic*, și un distilator fabricat chiar de țigani după descrierile moderne ale alambicului cu trei brațe ale Mariei Evreica. Pe lângă toate astea, Melchiade i-a mai lăsat mostre din cele șapte metale corespunzătoare celor șapte planete, formulele lui Moise și Zosima pentru dublarea aurului și o seamă de însemnări și schițe despre metodele Marii

ibris
Respect pentru oameni și cărți

Învățături, care permiteau celui care va și să le interpreze să înceerce să obțină piatra filozofală. Sedus de simplitatea formulelor pentru dublarea aurului, José Arcadio Buendía i-a făcut curte Úrsulei preț de mai multe săptămâni, ca să-l lase să dezgroape monedele coloniale și să le înmulțească de atâtea ori de câte ori se putea subdiviza argintul-viu. Úrsula a cedat, ca întotdeauna, în fața îndărătniciei de nezdruncinat a bärbului ei. Atunci José Arcadio Buendía a pus treizeci de dubloni într-un ceaun și i-a topit împreună cu pilitură de cupru, cu orpiment, sulf și plumb. A pus totul la foc mare într-o căldare cu ulei de ricin până a obținut un sirop gros cu miros pestilențial, mai asemănător cu caramelul obișnuit decât cu aurul magnific. În riscante și disperate procese de distilare, topită cu celeșapte metale planetare, amestecată cu mercurul ermetic și vitrioul de Cipru, pusă iar la foc cu untură de porc în lipsa uleiului de ridiche, din prețioasa moștenire a Úrsulei n-au mai rămas decât niște jumări carbonizate care nu s-au putut dezlipi de pe fundul căldării.

Când s-au întors țiganii, Úrsula ridicase împotriva lor tot satul. Dar curiozitatea a fost mai puternică decât teama, pentru că de data asta țiganii au străbătut satul făcând un zgromot asurzitor cu tot felul de instrumente muzicale, în timp ce crainicul anunța prezentarea celei mai fabuloase descoperiri a celor din Nazianz. Și astfel se îndreptară cu toții spre cort și, plătind un centavo, au văzut un Melchiade Tânăr, înzdrăvenit, fără zbârcituri, cu o dantură nouă, strălucitoare. Cei care își amintea de gingeile lui distruse de scorbut, de obrajii lui fleșcăiți și de buzele lui ofilate s-au înfiorat de groază la vederea dovezii de netăgăduit a puterilor supranaturale ale țiganului. Groaza s-a prefăcut în

panică atunci când Melchiade și-a scos dinții intacți, însipți în gingii, și i-a arătat publicului preț de o clipă – o clipă fugăre în care a redevenit același om decrepit din ultimii ani –, apoi și i-a pus din nou, zâmbind și de data asta, stăpân cu desăvârșire pe tinerețea sa renăscută. Până și José Arcadio Buendía a considerat că, de data asta, cunoștințele lui Melchiade depășiseră orice limită de înțelegere, dar a simțit o bucurie salutară când țiganul i-a explicat, între patru ochi, mecanismul danturii false. Treaba aceea i s-a părut simplă și totodată miraculoasă, aşa încât pe nepusă masă și-a pierdut tot interesul pentru investigațiile de alchimie; a suferit o nouă criză de arțag, n-a mai mâncat decât pe apucate și-si petrecea ziua învărtindu-se prin casă. „În lume se întâmplă lucruri de necrezut, ii spunea Úrsulei. Chiar aici, de partea cealaltă a râului, există tot felul de aparate magice, pe când noi trăim mai departe ca niște animale“. Cei care îl cunoșteau de pe vremea intemeierii satului Macondo erau uimiți de cât de mult se schimbase sub influența lui Melchiade.

La început, José Arcadio Buendía era un fel de patriarch Tânăr, care dădea dispoziții pentru semănături și sfaturi pentru creșterea copiilor și a animalelor, colaborând cu toți, chiar și în privința muncii fizice, spre bunul mers al obștei. Întrucât casa lui a fost încă din primul moment cea mai frumoasă din sat, celealte s-au făcut după asemănarea ei. Avea la intrare o încăperă spațioasă și bine luminată, o sufragerie în chip de terasă cu flori în culori vesele, două dormitoare, un patio cu un castan uriaș, o grădină cultivată cu de toate și o ogrădă în care trăiau în bună pace iezi, porci și găinile. Singurele păsări interzise, nu numai la el acasă, ci în tot satul, erau cocoșii de luptă.

Hărcia Ursulei ținea pasul cu aceea a bărbatului ei. Activă, măruntică, serioasă, femeia aceea cu nervii tari, care nu a fost auzită în niciun moment din viața ei cântând, părea prezentă pretutindeni, din zorii zilei până noaptea târziu, însotită veșnic de foșnetul gingeș al juponului de olandă. Grație ei, podelele de pământ bătătorit, pereții de lut nevăruși, mobilele rustice din lemn pe care le făcuseră cu mâna lor erau mereu curate, și cuferele vechi unde păstrau rufele răspândeau un ușor miros de busuioc.

José Arcadio Buendía, bărbatul cel mai întreprinzător din căți aveau să existe vreodată în sat, dispusese în aşa fel așezarea caselor, încât de la toate se putea ajunge la râu și aduce apă cu același efort, și trasase ulițele cu un simț atât de exact, încât nicio casă nu primea mai mult soare decât celelalte la ceasul arșitei. În doar câțiva ani, Macondo deveni satul cel mai bine gospodărit și mai harnic din câte cunoșteau până atunci cei trei sute de locuitori ai lui. Era într-adevăr un sat fericit, unde nimici nu avea mai mult de treizeci de ani și unde nu murise nimici.

De pe timpul întemeierii sale, José Arcadio Buendía a construit curse și colivii. În scurtă vreme a umplut cu păsări cântătoare, canari, prigori și măcălendri nu numai casa lui, ci toate casele din sat. Concertul atâtior păsări felurite a ajuns atât de asurzitor, încât Ursula și-a astupat urechile cu ceară de albine pentru a nu-și pierde simțul realității. Când șatra lui Melchiade venise prima oară în Macondo, vânzând bile de sticlă pentru durere de cap, și toată lumea a fost surprinsă că putuse găsi satul acela pierdut în toropeala mlaștinii, țiganii au mărturisit că se luaseră după cântul păsărilor.

Acel spirit de inițiativă obștească a dispărut în scurt timp, spulberat de febra magnetilor, a calculelor astronomice, a visurilor de schimbare și a năzuinței de a cunoaște minunățiile lumii. Din întreprinzător și îngrijit cum fusese, José Arcadio Buendía a devenit un bărbat care părea leneș, neglijent în felul de a se îmbrăca, cu o barbă sălbatică pe care Ursula se chinuia să i-o potrivească folosind un cuțit de bucătărie. S-au găsit unii care să-l considere victimă unor farmece stranii. Dar până și cei mai convinși de nebunia lui și-au părăsit munca și familia ca să-l urmeze atunci când și-a luat în spinare unelele de despădurire și le-a cerut tuturor ajutorul ca să deschidă un drum care să pună în legătură Macondo cu marile invenții.

José Arcadio Buendía ignora cu desăvârșire geografia ținutului. Știa că spre răsărit erau munții de netrecut și, dincolo de ei, vechiul oraș Riohacha, unde în vremuri apuse – după cum îi povestise primul Aureliano Buendía, bunicul lui – sir Francis Drake se dedea sportului de a vâna caimani cu lovitură de tun, și apoi îi peticea și-i împăia ca să-i ducă reginei Isabel. În tinerețe, el și oamenii lui, cu femei, copii și animale și cu tot felul de obiecte casnice, trecuseră munții în căutarea unei ieșiri la mare și, după douăzeci și șase de luni, renunțaseră și întemeiaseră Macondo, pentru a nu fi nevoiți să facă atunci cale întoarsă. Era, aşadar, o rută care nu-l interesa, căci nu-l putea duce decât în trecut. Spre sud erau smârcurile, acoperite de un etern strat vegetal, și vastul univers al mlaștinii mari care, după mărturia țiganilor, era nesfârșită. Mlaștina mare se confunda la apus cu o întindere nesfârșită de ape unde viețuiau cetacee cu pielea delicată, cu cap și piept de femeie, care îi duceau la pierzanie pe navigatori cu